

مینی مالیسم در حکایت‌های قابوس‌نامه

[ابرسی حکایت‌ها با رویکرد کمینه‌گرایی]

فرزانه عبداللهی

نشر دیار

عبداللهی، فرزانه، ۱۳۴۶ -	سرشناسه
مینی‌مالیسم در حکایت‌های قابوسنامه [بررسی حکایت‌ها با رویکرد کمینه‌گرایی] / فرزانه عبداللهی.	عنوان و نام پدیدآور
تهران: دیار، ۱۳۹۶.	مشخصات نشر
۱۳۲ ص.	مشخصات ظاهری
9786006712055	شابک
فیفا	وضعیت فهرست نویسی
عصرالمعالي، کیکاووس بن اسکندر، قرن شق . قابوسنامه -- نقد و تفسیر	موضوع
O'nsorolma'ani, Keykavoos ebn Eskandar.Qaboos Nameh -- Criticism and interpretation	موضوع
کمینه‌گرایی (ادبیات) -- تاریخ و نقد	موضوع
Minimalism (Literature) -- History and criticism	موضوع
نثر فارسی -- قرن شق . -- تاریخ و نقد	موضوع
Persian prose literature -- 11th century -- History and criticism	موضوع
عصرالمعالي، کیکاووس بن اسکندر، قرن شق . قابوسنامه. شرح	شناختن
PIR۴۶۶۷/ق۲۰۸۶۲۰۱۳۹۶	ردیف
۸۴۸/۸۲۲	رده بندی
۴۸۱۶۰۶	شماره کتابخانه

عنوان کتاب: مینی‌مالیسم در حکایت‌های قابوسنامه: بررسی حکایت‌ها با رویکرد کمینه‌گرایی

مؤلف: فرزانه عبداللهی

ناظر فنی چاپ و تولید: صادق طاق‌دره

ناشر: انتشارات دیار

طراحی جلد: محسن باهر

شمارگان: هزار نسخه

شابک: ۵ - ۵ - ۶۷۱۲ - ۶۰۰ - ۹۷۸

قیمت: ۱۲۰۰۰۰ ریال

تلفن مرکز پخش: ۰۲۱۶۶۹۱۳۴۳۱

انتشارات دیار: تهران، خیابان آزادی، نرسیده به میدان انقلاب اسلامی، خیابان جمال‌زاده‌ی جنوبی،

پلاک ۱۱۱

فهرست

۷	مقدمه
۱۳	پیشینه
۱۹	فصل اول
۲۱	۱. داستان
۲۲	۱.۱. حکایتان
۲۳	۱.۲. داستان کوتاه
۲۶	۱.۳. داستان کوتاه کوره و داستان مینی مالیستی
۲۹	۱.۴. پیشینه مینی مالیسم در جهان
۳۱	۱.۵. پیشینه مینی مالیسم در ایران
۳۳	۱.۶. زمینه‌ها و عوامل پیدایی و علل گرایش به مینی مالیسم
۳۶	۱.۷. ویژگی‌های داستان‌های مینی مالیستی
۴۵	فصل دوم
۴۷	۲. بررسی حکایت‌های قابوس‌نامه
۶۷	۲.۱. طرح / پیرنگ
۸۲	۲.۲. شخصیت
۹۷	۲.۳. گفت‌وگو
۱۰۶	۲.۴. درون‌مایه
۱۱۳	۲.۵. زاویه دید و راوی
۱۱۷	۲.۶. صحنه / مکان و زمان

مقدمه

داستان روایت خلاقانه‌ای است که نویسنده با آفرینش آن، خواننده را وارد جهانی می‌کند که بی‌پایان‌تر و تجربه‌ناکرده‌است. این نوع یکی از کهن‌ترین انواع در پیشینهٔ ادبیات است، ای بشری است که فرم آن در گذر زمان، همپای تحول زبان و همگام با سرفرت‌های علمی و دگرگونی‌های جوامع، دگرگون شده‌است.

گونه‌گونی داستان در قالب، درون‌مایه، سطح ادبی و حجم، نشان می‌دهد که نویسندگان جهان برای بیان و ثبت سدیسه انتقال، تجربه، باور و هرچه که اشتیاق یا دغدغهٔ نگهداری آن را داشته‌اند، با تکیه بر توان و ظرفیت‌های زبانی و ادبی خود از این نوع بهره برده‌اند.

در ادبیات کلاسیک فارسی، نویسندگان در قالب داستان‌های حماسی، فراوانی را با موضوع و درون‌مایهٔ واقعی یا خیالی و گاه آمیزه‌ای از هر دو در فرم‌های مختلف نوشته‌اند. از یک‌سو داستان‌های بلند سستی مانند: سمک عیار، داراب‌نامه و حسین‌کرد، با توجه به ذوق، حوصله و درک مردم از زمان، مورد توجه نویسندگان و نیز مخاطبان آنان بوده و ازسوی

دیگر، نویسندگان به نوشتن حکایت‌های کوتاه گرایش داشته‌اند. حکایت‌های تمثیلی مانند: کلیله و دمنه و مرزبان‌نامه؛ حکایت‌های تعلیمی، اخلاقی و عرفانی مانند: قابوس‌نامه، گلستان و کشف‌المحجوب و لطیفه‌های ادبی مانند: لطایف‌الطوایف و نیز حکایت‌هایی با محتوای گوناگون مانند: جوامع‌الحکایات را می‌توان برای نمونه نام برد.

در هر عصری نویسندگان در گرایش به خلق آثار حجم‌گرا (کمی‌سال) نیز آثار کم‌حجم (مینی‌مال) انگیزه‌های متفاوتی داشته‌اند و با توجه به هدف محتوا و به اقتضای حال، به نوشته خود اندازه و شکل داده‌اند. از این رو، نوع داستان را می‌توان نتیجه گوناگونی موضوع، بن‌مایه و نیز انتخاب سبک دانست که نویسنده برای داستان برمی‌گزیند. این مقوله‌ها با زبان و سبکی که نویسنده برای ارتباط با مخاطب به کار می‌گیرد جهان داستان را می‌سازند.

داستان‌هایی با موضوع و سبک‌های تمثیلی، رمزی، عاشقانه و عارفانه، حماسی، عامیانه، حکمی و اخلاقی، فلسفی، قرآنی و دینی در قالب داستان‌های بلند سنتی، حکایت‌های کهن، رمان‌ها، داستان‌های کوتاه، داستانک، مینی‌مال، مینی‌فیکشن و فلاس‌لیکشن، با زبان طنز یا جد، از گذشته تا به امروز، از این شمار هستند.

داستان‌های کلاسیک و حکایت‌های کهن، با گذشت زمان و نیز تغییرات کمی و کیفی فراوانی که در سبک، شیوه بیان و زبان آن‌ها در مقایسه با نوشته‌های امروزی ایجاد شده‌است، در عصر حاضر جزو متن‌های تاریخی به شمار می‌روند. متن‌های اصلی این آثار، اطلاعات ارزشمندی از فرهنگ و تمدن، اوضاع اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و بسیاری از ویژگی‌های زبانی و سبکی عصر نویسنده را در خود دارند.

هرچند که شکل بازنویسی شده این آثار به زبان و سبک زمان ما رواج دارد، اما متن بازنویسی شده، اصالت متن اصلی را ندارد، بنابراین خوانش و بررسی متن های اصلی، چه داستانی و چه غیر از آن، با رویکردهای گوناگون موجب می شود که ویژگی های خاص هر اثر بهتر شناخته شود. برای شناخت این متن ها که به یقین هر یک به مثابه بخشی از «سرنوشت» فرهنگ و تمدن مردم این مرزوبوم به شمار می روند، می توان با رویکردها و گرایش های گوناگون، محتوا، سبک، شیوه داستان نویسی و موارد دیگری از آنها را، بررسی کرد.

یکی از گرایش ها در ادبیات امروز، کمینه گرایی یا مینی مالیسم است که رواج داستان سبک کوتاه یا داستانک نویسی را به دنبال داشته است. این سبک که در دهه های اخیر در میان نویسندگان ایرانی هم رواج پیدا کرده است، در ادبیات کهن مشهورترین نمونه هایی دارد. وجود هایکو، تانکا و شوهین در ادبیات ژاپن، رباعی، دوبیتی و حکایت های کوتاه در ادبیات فارسی دلیلی بر دیرینگی سبک کمینه و گرایش نویسندگان مشرق زمین به این سبک است.

فرم، تعریف و وجود چند مولفه اصلی و مرکزی میان داستان های مینی مالیستی و حکایت های کهن فارسی، که در ادامه می آید، می تواند دلیلی بر درستی سخن پیش گفته باشد.

هرچند که نویسندگان عصر جدید از روش نویسندگان غربی در زمینه داستان نویسی مینی مال الگو گرفته اند، اما نویسندگان ادبیات کلاسیک فارسی در کمینه نویسی پیشگام بوده اند؛ تا آنجا که در مواردی حکایت های فارسی خاستگاه نقل شفاهی دارند، که این خود پیشینه ای درخور توجه بیشتر است.

وجود حکایت‌های کوتاه قابوس‌نامه، کشف‌المحجوب، گلستان و بسیاری دیگر، در ادبیات فارسی نشان می‌دهند که کمینه‌نویسی در مقابل بیشینه‌نویسی یکی از گرایش‌های نویسندگان کلاسیک بوده‌است و به این جهت خاستگاه این سبک را دست کم در ادبیات داستانی فارسی، صرفاً به ادبیات مدرن غرب نمی‌توان نسبت داد.

گرایش نویسندگان امروزی به این سبک تحت تأثیر جنبش فرمالیسم رده‌است که به خلق آثاری با فرم‌ها و تکنیک‌های جدید تأکید داشته‌اند. و با دلایلی چون: «افراطی‌گری‌های جریان‌های رادیکال ادبی» تفنن و نوگرایی همراه بوده‌است که با دلایل کمینه‌نویسان کلاسیک تفاوت اساسی دارد. به این دلیل روشن است که دیدگاه نویسندگان گذشته با دیدگاه مینی‌مال‌نویسان در عصر حاضر از هر نظر متناظر نیست؛ اما یکی نبودن انگیزه در این مورد، نتیجه‌ای که آفرینش در قالبی یکسان است، تحت تأثیر قرار نمی‌دهد و نمی‌توان پذیرفت، که خاستگاه این سبک در ادبیات داستانی معاصر، صرفاً در ادبیات و هنر مغرب زمین باشد که در این صورت امکانات زبان و ادبیات فارسی با بی‌توجهی به رویکردهای سنتی آن نادیده گرفته می‌شود.

هدف از این کتاب، ستایش ادبیات داستانی هنر فارسی نیست، که ویژگی‌های آن بر اهل زبان و ادب پوشیده نیست، بلکه برای نشان دادن پیشینه این گرایش در ادبیات کهن، حکایت‌های کتاب قابوس‌نامه، به عنوان نمونه‌ای از متن‌های روایی کلاسیک، برگزیده شده‌اند و انتخاب شده کوشیده‌است تا شباهت‌ها و تفاوت‌های سنتی (حکایت) را با گونه مدرن (داستان مینی‌مالیستی) بر پایه ویژگی‌های نهفته در خود حکایت‌ها نشان دهد.

قابوس نامه نوشته امیر عنصر المعالی کیکاووس بن اسکندر، از امرای مازندران، (ق. پنجم) است. این کتاب در چهل و چهار باب بر دو پایه حکمت‌ها و حکایت‌ها نوشته شده است. بخش حکایت‌ها حدود نیمی از کتاب قابوس نامه است. این کتاب نمونه‌ای از ادبیات داستانی-اندرزی فارسی است که در ادامه سنت اندرزنامه نویسی ادبیات پهلوی، به شکلی گسترده‌تر، نوشته شده است و شامل بخشی از اطلاعات درمورد فرهنگ و تمدن مردم ایران، پیش از حمله مغول است.

حکایت‌های قابوس نامه با ویژگی‌هایی چون ایجاز و فشردگی، سادگی زبان و بیان، توجه به مسائل روز و موضوعات مطرح در عصر نویسنده، کوتاهی طرح و جامع‌گرایی، همسانی‌هایی با داستان‌های مینی‌مالیستی دارند. در این حکایت‌ها نویسنده عناصر داستانی کمینه را در فرمی کوتاه نشانده است و به این ترتیب در کمترین حجم ممکن، روایت‌هایی ماندنی آفریده است.

نویسنده قابوس نامه مفاهیم مرتبط با زندگی روزمره عصر خود را، بعد از طرح حکمت‌ها، در قالب حکایت‌ها، گونه‌گون ارائه کرده است. کمینگی متن و عناصر ساختاری آن، آغاز مناسب و پایان جذاب و به تفکر واداشتن مخاطب خاص از ویژگی‌های برجسته و قابل تأمل حکایت‌های قابوس نامه است.